

vagyis V. Károly császár büntető törvénykönyve, a Constitutio Criminalis Carolina (1532.), mely a kínzó vallatást hivatalos jellegűvé tette, elrendeli, hogy a kínzás minden ember ellen használható, aggok és áldott állapotban lévő nők kivételével. Így volt ez gyakorlatban nálunk is, noha hazánkban a Const. Crim. Carolina épp oly kevésbé volt törvény, mint a Mária Terézia büntető törvénykönyve, a Constitutio Theresiana (1769.), mely tulajdonképen csak az osztrák örökös tartományokban volt érvényes, de azért nálunk is széltére követték. (Vö. MNy. IX, 193.)

A kicsapatásra ítélt nő tehát, ha anyaság előtt állott, megszabadult a veréstől, de nem menekülhetett a nyilvános megszégyenítéstől. Azzal büntették még, hogy tele marhapacalt vetettek a nyakába és úgy kellett a kicsapottakkal együtt végigmennie a városon. Ez volt a *kipacaloztatás* (vö. *Vajna K.*: Régi hazai büntetések II, 99). Az ilyfajta nők még a kicsapatásnál is nagyobb szégyemnek tartották ezt a büntetést, és így nem csoda, hogy emlegetését igen-igen nem szerette hallani sem az, akivel valamikor csakugyan megtörtént, sem az, akit csúfszájú veszekedő társa igazságtalanul vádolt meg vele.

Hajdani igazságszolgáltatásunknak ez az imént vázolt eljárása magyarázza meg a fent említett feljegyzésben előforduló *pacalos, fattyat vetett pacalos* kifejezéseket. Vajjon szitokszóként nem élnek-e még ma is valahol a ményelvben?

Csefkó Gyula.

Kormányzónk helyes címének története.

Nem ritkán hallani, — én még főpolitikus szájából is hallottam — hogy a kormányzób *főméltóságos*-nak emlegetik. Ezért nem lesz fölösleges megemlékezni egynehány sorban arról, hogy mint és miért lett kormányzónk címe nem *főméltóságos*, hanem *főméltóságú*.

Tíz esztendővel ezelőtt, még a kormányzóválasztás előtt, azt olvastam egyszer valamelyik újságból, hogy a leendő kormányzónak a törvényjavaslat szerint „*főméltóságos*“ cím van szánva. Akkoriban áldott emlékezetű SZILY KÁLMÁN főkönyvtárnoksága alatt szolgáltam az Akadémia könyvtárában. SZILY KÁLMÁN a Magyar Nyelvtudományi Társaság megeremtője és elnöke volt, én ráam fiatal koromban, mint nyelvészre lett figyelmes, úgy hívott aztán föl vidéki állásomból keze alá az Akadémia Könyvtárába. Ott jóformán minden nap beszélgettünk egy vagy más nyelvészeti kérdéstről; mikor hát olvastam azt a hírt, hogy a „legelső magyar ember“-t *főméltóságos*-sá akarják tenni, azonnal SZILY KÁLMÁN-nak adtam elő e cím ellen való észrevételeimet.

Emlékszem rá, azzal kezdtem, hogy kunszentmiklósi helyettes tanár koromban titulált engem éjjél után a cigány „*főtekintetes*“ úrnak. A cigány, de az is csak éjjél után. Az hívta a főszolgabíró is „*főnagyságos*“ úrnak — de csak hajnal felé. Mondtam, hogy a *főméltóságos* nagyon cigányos lenne, s elmondtam azt is, hogy a „*főméltóságú*“ lenne a helyes cím, s miért lenne ez a helyes.

SZILY KÁLMÁN kitűnő nyelvérzékű magyar ember volt s legapróbbra ő ismerte újabb szavaink történetét. Tehát, amint vártam, csakugyan igazat adott nekem ebben a címkérdésben, sőt szükségesnek látta azt is,

hogy kérjük meg azonnal a törvényjavaslat készítőit arra, hogy a *főméltóságos* cím helyébe a *főméltóságú*-t tegyék. Én rögtön írtam is egy rövid levelet HUSZÁR KÁROLYHOZ, az akkori miniszterelnökhöz, ebben az ügyben, de megkértem SZILY KÁLMÁNT, hogy ő írja alá a levelét úgy, mint a „M. Nyelvtud. Társaság Elnöke“, mert úgy a fölszólalásunknak hamarabb lesz fogamatja. SZILY KÁLMÁN teljesítette kérésemet, elment a levelem az ő aláírásával HUSZÁR KÁROLYNAK s HUSZÁR, amint látszik, kellő időben intézkedett is a levél értelmében, mert a törvényben a kormányzó címe „*főméltóságú*“ lett.

A HUSZÁR KÁROLYNAK küldött levél fogalmazványa még most is megvan írásaim között. Innen-onnan szótörténeti emlékké válik — talán nem lesz hát érdektelen, ha szóról-szóra közlöm most, a kormányzóság tíz éves fordulóján. Legalább nem tévesztjük el kormányzó urunk helyes címzését.

*

Nagyméltóságú Ministerelnök Úr!

A hírlapokból olvasom, hogy a megválasztandó államfő számára „Főméltóságos“ cím van tervezve. Ennek ellenében bátor vagyok nagybecsű figyelmét arra felhívni, hogy a magyar tisztí műnyelvben a legfőbb méltóság czíme már a XIX. század legeleje óta a „Főméltóságú“. Ez az általánosan bevett szokás teljesen meg is felel a magyar nyelv szellemének, a mennyiben a „tiszteletes“ mellett „nagytiszteletű“-t és „főtiszteletű“-t mondunk, épúgy a „méltóságos“ mellett „nagyméltóságú“-t, nem pedig „nagytiszteletes“-t, „főtiszteletes“-t és „nagyméltóságos“-t. Az államfő czíme tehát helyesen „Főméltóságú“ lenne.

Fogadja Nagyméltóságod

kiváló tiszteletem nyilvánítását

-----
a M. Nyelvtud. Társaság Elnöke.

Mészöly Gedeon.

Batonya.

Semmi akadályja sincs, hogy e helynevéünket a *batonya* (alakv.: *batona*) = „gödény“ köznévből származtassuk. Ez az *Etym. Szótár* szerint ismeretlen eredetű szavunk ebben az esetben bizonyára személynév volt (l. *Botona* nevű ember *Vár. Reg.*, Szabolcs m.) s ebből vált helynévvé. A *botona* alakváltozat területén (Eszék táján) a *Batona* ma is törzsökös családnév (l.: *Ethnographia-Értesítő* 1911 : 229).

Török eredetű *gödény* szavunk (*Gombocz*; Bulg.-Türk. Lehnwörter) szintén használatos családnévkeppen. Szatmárban, Szabolcsban, Ugocsában Csánki említi a *Gödény* családot s ugyanott van *Gödényháza* is. (Első sz.-névi adat 1198: *Geuden*, Ómagyar Olvasókönyv 1929, 63.).

Karcag határába esik *Batonyás tó és rét*. (L. még: *Györffy*: Nagykunsági Krónika, Karcag 1922, 29, ahol a szerepiek és ladányiak 1797-ben azon vitatkoznak, hogy a két falu közt fekvő *Batonyás*-nak ez-e az igazi neve, vagy pedig *Gödényes*).

Batonya pusztája van Csallóközben is Zsigárdtól d-re.